

סימן ט"ו

בבל כארץ ישראל לגיטין (ו ע"א)**א. קשיים בהבנת תקנת בפ"נ ובפ"נ**

במשנה בתחילת מסכתנו (ב ע"א) מובאות שלוש דעות:

- לדעת תנא קמא – רק המביא גט ממדינת הים ממש צריך לומר בפ"נ ובפ"נ.
- לדעת רבן גמליאל – גם המביא מן הרקם ומן החגר, שהן עיירות הסמוכות לארץ ישראל – צריך לומר בפנ"נ.
- לדעת רבי אליעזר – גם מכפר לודים, שהיא מובלעת בתחום ארץ ישראל.
- דעת חכמים – כתנא קמא, אלא שבאו לבאר את דבריו, שגם המוליך מארץ ישראל למדינת הים צריך לומר, כמבואר בגמרא לקמן (ד ע"א): "רבנן בתראי לפרושי טעמיה דתנא קמא הוא דאתו".

ויש לדקדק, מדוע המשנה מדגישה את ההבדל בין ארץ ישראל לחוץ לארץ? הרי אם כל המביא ממדינה למדינה במדינת הים צריך לומר בפ"נ ובפ"נ, א"כ הוא הדין בין בארץ ישראל ובין בחו"ל, ולמה הדגישו דווקא את מדינת הים וארץ ישראל?

ועוד, מדוע הוצרכו חכמים לפרש במיוחד, שגם המוליך מארץ ישראל למדינת הים צריך לומר בפנ"נ? במה המקרה הזה שונה מכל מדינה ומדינה?

כדי לבאר ענין זה, מה המייחד את ארץ ישראל על פני חוץ לארץ, יש לעיין בסוגיית "בבל".

לקמן (ו ע"א) נחלקו אמוראים בדין בבל לענין גיטין:

בבל – רב אמר: כא"י לגיטין, ושמואל אמר: כחו"ל... רב סבר, כיון דאיכא מתכתא מישכח שכיחי, ושמואל סבר, מתכתא בגירסייהו טרידי. איתמר נמי, אמר רבי אבא אמר רב הונא: עשינו עצמינו כבבל כא"י לגיטין, מכי אתא רב לבבל.

כלומר, רב סובר שכיון שבבבל ישנם ישיבות ניתן להשיג עדים, ושמואל סובר שלא ניתן להסתמך על תלמידי הישיבות כי הם טרודים בלימודם ולא מכירים חתימות של אנשים.

וצריך להבין, וכי נחלקו מהי המציאות, האם בני הישיבות מכירים חתימות של אנשים?

ועוד קשה, מדוע הוצרך רב לומר שבבל כארץ ישראל, ולא אמר בפשטות שכיון שיש עדים אין צורך באמירת בפ"נ ובפ"נ. כלומר, הרי הסיבה שבארץ ישראל אין צורך באמירה היא, שישנם עדים מצויים, וכיון שבבבל גם כן ישנם עדים, ממילא אין צורך לומר, ולמה תלה רב את בבל בא"י?

וכן יש לדקדק על דברי רב הונא "עשינו עצמנו בבבל כארץ ישראל" – למה הוצרך לתלות את בבל בא"י, ולא אמר בפשטות שיש עדים, וממילא אין צורך באמירה?

ועוד יש להקשות על דברי הגמרא בהמשך: הגמרא מקשה על רב, מכך ששמע מהמשנה, שרק עכו דינה כארץ ישראל, אך שאר מדינת הים, כולל בבל, אין דינה כארץ ישראל. וקשה, הרי רב הונא ביאר שדין בבל נהפך להיות כארץ ישראל רק בעקבות בואו של רב. וכיון שהמשנה נכתבה לפני חייו של רב, אין מקום להקשות עליו ממנה?

ב. גדר תקנת אמירת בפ"נ ובפ"נ

מרן ראש הישיבה זצ"ל, הרב חיים יעקב גולדוויכט, היה מביא יסוד בסוגיא זו בשם ספר שלום יהודה.

לאחר שחכמים קבעו, שבארץ ישראל אין צורך לומר בפ"נ ובפ"נ, משום שמצויים שם עדים – הדיון כעת מצטמצם לשאלה, מהם גבולות הארץ.

כלומר, בחוץ לארץ אין יישוב יהודי מסודר, ולכן בודקים כל מקום בנפרד, האם מצויים שם עדים. אך בארץ ישראל, כיון שיש יישוב יהודי גדול ומסודר, פסקו חז"ל שאין צורך באמירת בפ"נ. ולאחר קביעה זו של חז"ל, שוב אין צורך לבדוק כל מקום ומקום האם יש בו עדים, אלא כל מה שמוגדר כארץ ישראל – פטור מהאמירה הזו.

ממילא, בא"י, שנקבע באופן עקרוני שא"צ לומר בפ"נ, רק אם נוכיח בצורה ודאית שאין עדים מצויין לקיימו – כגון מהגמוניא להגמוניא – יצטרכו לומר בפ"נ. ומאידך, בחז"ל, כיון שאין שם יישוב מסודר, קבעו חז"ל שצריך לומר בפ"נ, וצריך להוכיח בוודאות שמצויין עדים לקיימו, כדי שלא יצטרך לומר בפ"נ.

ג. ראיות ליסוד הנ"ל

הביאור ליסוד זה נראה על פי דברי הגמרא במסכת בבא בתרא.

הגמרא (ב"ב כג ע"ב) אומרת, שאם אדם מוצא גוזל המרוחק חמישים אמה משובך מסוים, עליו להחזירו לבעל השובך. שאל רבי ירמיה: מה הדין, כאשר רגל אחת של הגוזל בתוך חמישים אמה, ורגל אחת מחוץ. ומסיימת הגמרא: "ועל דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא". וצריך להבין, מה הויכוח שטמון כאן בין רבותינו האמוראים.

אלא הביאור הוא, שישנו הבדל מהותי בין חוקי התורה לחוקי העמים.

חוקי העמים מנוסחים באופן הפונה לשופטים בלבד. אם המחוקקים היו כותבים על הגוזל הנ"ל, הם היו כותבים, שאם הגוזל נמצא במרחק סביר מהשובך, צריך להחזירו לבעליו, ומי שיקבע מהו מרחק סביר אלו השופטים, שמן הסתם יעזרו במומחים לנושא.

אך חוקי התורה מנוסחים באופן הפונה לכל אדם ואדם, ולכן התורה מדייקת בפרטים, ומגדירה את המרחק בדיוק.

בא רבי ירמיה וטען, שגישה זו יוצרת בעיה, כי כשיש מצב ביניים, כמו רגל כאן ורגל כאן, לא ניתן להכריע על פי הגדרות מדוייקות. אך חכמים לא קיבלו את הערעור המהותי של ר' ירמיה, וסברו שכדאי לשלם את המחיר של הסתבכויות מידי פעם, ובלבד שהניסוח יישאר 'עממי' ולא למומחים בלבד.

וכעין זה מצינו בגמרא בראש השנה (יג ע"ב):

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש? אמר ליה: לאו אמינא לך "לא תפיק נפשך לבר מהלכתא"? כל מדות חכמים כן הוא, בארבעים סאה הוא טובל, בארבעים סאה חסר קורטוב - אינו יכול לטבול בהן. כביצה - מטמא טומאת אוכלין, כביצה חסר שומשום - אינו מטמא טומאת אוכלין.

כלומר, רבי ירמיה לשיטתו טוען, שהדקדוק בפרטים אינו הגיוני - "וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש"? עונה לו על כך ר' זירא: "לאו אמינא לך 'לא תפיק נפשך לבר מהלכתא'" - דהיינו, אל תוציא את עצמך מחוץ למסגרת ההלכתית על-ידי ערעור על אקסיומות משפט התורה. "כל מדות חכמים כן הוא" - כך היא דרכם של חז"ל, לקבוע דין מסוים על פי היגיון, ולאחר שקבעו גבולות ברורים - הם לא משתני, גם כשההיגיון אינו קיים.

וכפי שראינו במקורות הנ"ל, כך הדין בתקנת בפני נכתב ובפני נחתם.

חז"ל ראו שבארץ ישראל ישנם עדים לקיים, ולכן קבעו שבא"י א"צ לומר. אך לאחר

קביעה זו כל שנותר לברר הוא, היכן עובר הגבול של ארץ ישראל. ולכן מובן שרש"י (ב ע"א, ד"ה "המביא") כותב "כל חו"ל קרי ליה מדינת הים", כי לאחר הקביעה של חז"ל, כל מה שמחוץ לארץ ישראל דינו כמדינת הים, שצריך לומר בפ"נ ובפ"ג.

וכל מה שנחלקו חכמים, רבן גמליאל ורבי אליעזר, זהו דווקא על תחילת התקנה – האם כשקבעו את גבולות הארץ, כללו גם ערים סמוכות או מובלעות. אך לאחר התקנה כולם מודים, שמקום שלא נכלל בגבולות הארץ דינו כחו"ל.

וראיה נוספת ליסוד זה, ניתן להביא מהגמרא לקמן (ז ע"ב), שתולה את דין הבאת גט בנהר בדין תרומות ומעשרות. והקשו התוספות על אתר (ד"ה "הא"): "ומה ענין גט אצל מעשר, אטו המביא גט בעלייה ייחשב כמביא בחו"ל, משום דעפר הבא שם מחו"ל פטור ממעשר". כלומר, הגמרא דנה בהגדרת גבולות הארץ ומדמה גט למעשרות. מיד שואלים תוס', הרי בגט השאלה היא, האם ישנם עדים ולא גדר גבולות הארץ.

אך לפמשנ"ת אתי שפיר, שלאחר התקנה כל מה שמוגדר כא"י א"צ לומר, וכל מה שמוגדר חו"ל צריך לומר, ולכן דנים בגבולות הארץ ומדמים גט למעשר.

ולפ"ז, ניתן ליישב קושיא נוספת.

הגמרא לקמן (ו ע"א) אומרת, שבמקומות בחו"ל שישנן שיירות אך הם הולכים לשוק – יש צורך לומר בפנ"ג, כיון ש"בשוקייהו טרידי". ומאידך בגמרא לעיל (ד ע"ב) איתא, שממדינה למדינה בארץ ישראל א"צ לומר, כיון שישנם בתי דינים שאנשים הולכים אליהם. וקצת קשה, הרי ודאי שישנם יותר אנשים ההולכים לשוק מאשר ההולכים לבית דין, ואיך מסתמכים על כך לוותר על אמירת בפ"נ ובפ"ג?

אך ממילא, לפמשנ"ת מובן, שבא"י כיון שבאופן כללי ישנם עדים – אין צורך לבדוק כל מקום ומקום האם יש בו מספיק עדים, ודי במעט אנשים, לכן ממדינה למדינה אין צריך. אך בחוץ לארץ בודקים כל מקום ומקום, האם יש בו מספיק אנשים, שיוכלו לקיים את החתימות במקרה של ערעור.

ד. יישוב הקושיות על פי יסוד זה

ולפי כל זה, ניתן ליישב את הקושיות שהקשינו לעיל.

המשנה מדגישה דווקא ארץ ישראל מול חו"ל, כי בא"י אין הדבר תלוי בשיירות מצויות אלא בגבולות הארץ, בשונה מחו"ל שצריך לבדוק כל מקום האם יש בו שיירות.

ובזה מובנים דברי רב 'בבל כא"י': רב חידש שבבל, כיון שיש בה יישוב יהודי גדול,

דינה כעת כמו א"י, שלא בודקים כל מקום אם יש שיירות, אלא בודקים מה הגבולות של בבל. וכן מובנים דברי רב הונא "עשינו עצמנו בבבל כא"י לגיטין, מכי אתא רב לבבל". כלומר, מרגע שרב הגיע לבבל, והיישוב היהודי במקום החל לפרוח – בבל קיבלה את אותו דין של א"י, שהתקנה קבועה לכל בבל.

וכן ניתן לבאר את מחלוקת רב ושמואל. שניהם מודים שאין כ"כ אנשים, כיון שבני הישיבות טרודים בתלמודם, אך רב סובר, שכיון שדין בבל כא"י – די במעט אנשים, כמו בא"י.

ולכן הגמרא בהמשך דנה "עד היכן היא בבל", מה שהיא לא דנה על שאר מדינות העולם. כי בכל המדינות בודקים כל מקום האם יש בו מספיק עדים, אך בבבל בודקים מהם הגבולות שלה, כמו בא"י.

וכן מובן, שהגמרא מקשה על רב מהמשנה שקדמה לבואו. כי לאחר החידוש של רב, שבבל דינה כא"י, אנו מצמצמים את הדיון לשאלת גבולות בבל, והם הרי לא השתנו, ולכן ניתן ללומדם מהמשנה.